

KIŠNA PUSTINJA

Samedin KADIĆ

Sažetak:

Ovaj esej govori o različitim aspektima koje zauzima kiša u simboličkom univerzumu ljudskog života. Raspon tih značenja je veoma širok i proteže se od značenja blagodati do značenja kazne, a između je locirana percepcija kiše na selu i u gradu, u sušnim i kišnim predjelima, u davnoj historiji i savremenom, otuđenom svijetu. Literatura svjedoči o ljudskoj zavidljenosti iskonskim fenomenom kiše. Kur'an neprestano pominje kišu kao očiti primjer Allahove, dž. š, blagodati. Ljudska nafaka je sadržana u kiši, u njenom intezitetu ili odsustvu. Kiša poziva na zahvalnost Bogu.

1.

Ima knjiga – poput "Don Kihota", kako primjećuje Borges – u kojima nije pala nijedna kiša. Niz stranice Kur'ana, te neuporedive knjige, kotrljaju se svjetlucave životonosne kapljice cijedeći se sa oštih stabljika harfova.

Kur'an svoje pedantne čitače, iz sure u suru, poziva da posmatraju i osluškuju kišu. Nebo, vjetrovi, oblaci, voda, raznobojno voće, mrtva zemlja, samo su popratni predikati kojima se opisuje ambijent kiše. Kur'anska deskripcija je elementarna: kiša daje život mrtvoj zemlji, a ova banalna meteorološka pojava svakodnevn je dokaz Božije moći da oživljuje ono što je mrtvo. Terminom kiše Bog referira na čovjekov goli život, na oskudicu i ovisnost o Bogu kao na najizvornije antropološke situacije. Težaci, beduini, seljaci, putnici Saharom, zarobljenici suše, znaju za svetost kiše: suočeni sa žegom i gladnim ustima oko sebe, beduin, seljak, težak mehanički dižu ruke ka nebu, obraćajući se za milost Onome koji daje bereket. Ajeti o kiši jačaju svijest o ljudskoj upućenosti na Boga, ali i potcrtavaju neumoljivost ljudske deficitarnosti. U kapima kiše, na koje Kur'an aludira, zvone enormni razmjeri ljudske ranjivosti.

Iako Kur'an konstatira kako je svakom narodu dodijeljen poslanik, sam ne pominje poslanike iz kišnih predjela. A poslaničke kiše, kada budu spomenute, nisu blagoslovljene plodonosne kiše, nego bujice i poplave ili – kiše kamenja.

Ali potrebno je u potpunosti ogoliti kontrast suša–kiša da bi se adekvatno pojмили ajeti o kiši. Nije teško pretpostaviti kakav konačan dojam su ti ajeti ostavljali u dušama vjernika: suočenih sa žegom, željnih svježine. Život daje Bog, a ne ljudi, kao što kišu spušta On, a ljudi je mogu samo priželjkivati. Pustinja je najautentičniji ambijent za čitanje i razumijevanje ajeta o kiši: tu je moguće spoznati svu ozbiljnost poziva da se razmisli o vodi koja se spušta iz oblaka. Nije stoga ni čudo što se skoro svi poslanici, kratkotrajno ili konačno, vezuju za pustinju. Većina Poslanikovih biografa ističu kako je odrastanje Poslanika, a. s., u pustinji bilo ključno za njegov odgoj i razumijevanje svijeta. Gledajući horizonte beskonačnosti u pustinji je razvio poseban odnos s prirodom i njenim očitovanjima. Tu je spoznao kolika se ljepota prolije svijetom kada kiša natopi sprženu zemlju. Dok je kao dječak posmatrao kišnu misteriju, nije mogao slutiti da će sam postati – kako ističe Annemarie Schimmel – simbolom kiše.

Iako Kur'an upozorava na smrt i varljivost dunjaluka, u njemu se ipak život upoređuje s kišom, a ne pustinjom: kiša natopi tlo pa bilje uzbuja, ali poslije ipak postane suho, i vjetrovi ga raznesu. Simbolički bi bilo nedjelotvorno život porediti s pustinjom ljudima koji žive u oskudici. Za njih, život je čekanje kiše. S druge strane, ljudi koji žive u kišnim i inim izobiljima, življenje upoređuju s pustinjom. Živeći u komforu, usljed odsustva neke egzistencijalne punoće, postojanje im je pustinja. Nema ništa gore od tih kišnih pustinja. U romanu "Južno od granice, zapadno od sunca" japanski pisac Haruki Murakami pripovijeda o Hađimeu, čovjeku koji ima takoreći sve u životu: lijepu ženu koju voli, Jukiko, dvije predivne kćerke, stan od 400 kvadrata, jedan od najposjećenijih džez barova u Tokiju, osam miliona jena na računu, pa čak i ljubavnice, ali njegov život nema punoću, nema smisla ili, u duhu eseja, u njegovom životu ne prokapava kiša. Njegov život je pustinja, "obična pustinja s dinama i kaktusima. U njoj ima različitih stvari, u njoj žive razne stvari... Svi tu žive. Ali jedino što zaista tu živi je sama pustinja. Kao u Diznijevom filmu *Pustinja koja živi*. To je dokumentarni film o pustinji." Eto, tako piše pisac iz jedne od najbogatijih zemalja u kojoj ni kiše, ni bilo kakavog drugog obilja ne manjka. Ali njegova riječ za život je *pustinja*. Roman se

završava tako što junak romana, Hađime, sjedi za kuhinjskim stolom, i u jutru nakon neprespavane noći misli o kiši.

"U tihoj tami, mislio sam na kišu koja pada na pučinu. Na kišu koja tiho pada na široko more, a da za to niko ne zna. Kiša bešumno udara u morsku površinu, a da za to ne znaju čak ni ribe."

A Fernando Pessoa, koji također pustinju locira u semantički centar svoje poetike, pjeva:

"Velike su pustinje i sve je pustinja
Velike su i puste duše
Jer niko njima ne prolazi osim njih samih
Velike jer se odande vidi sve
I sve je umrlo."

2.

Kada oblaci istresu svoje breme na suhu zemlju, ona uzbuja i oživi, sve plane u bojama raznim, pa nam Bog u Kur'anu govori da pogledamo svijet nakon kiše, jer je on tada mnogo lijep i čudnovat. Kiša čini svaki molekul bremenit misterijom, kaže Rumi. Iz zemlje se pomole razne vrste bilja i predjeli se zazelene, i onda tu izrasta klasje gusto, i palme, i grozdovi koje je lahko ubrati, i vrtovi lozom zasadeni, naročito masline i šipci, slični i različiti. "Posmatrajte, zato, plodove njihove kad se tek pojave i kad zriju." Sve su to dokazi za ljude koji vjeruju. Jer, Allah čini da pomoću nje zrnje i košpice prokljaju. On iz neživa izvodi živo, i iz živa neživo. Možemo zamisliti s kakvom strašću kišu posmatra beduin nakon što je ispaša danima bila transformirana u pustopoljinu ili kako tmurno nebo gleda seljak nakon duge suše. Malo je pisaca koji su napetost iščekivanja kiše, žeđ i ustreptalost zemlje, stoke i ljudi opisali tako snažno, elementarno i poetično poput Ćamila Sijarića u "Bihorcima":

"Po suhoj zemlji u avliji padoše prve kaplje kiše. Od njih se diže laka prašina, i topao, sladak miris zemlje.

Negdje pod strehom zakvoca kokoška i pijetao klepnu krilom.

Halimača protra suhe ruke, pogleda još jednom u crn oblak, i pođe po sobi od zida do zida, nestrpljiv, težak, s lakim bolovima u leđima, koji mu dolaze uvijek pred kišu. Čekao je da počne... da se slije pljusak. Nebom je hitro proparala munja, osvijetlila ćoškovu sobu i jednu dugu paučinu koja je visila sa šašovca i u njoj muhu. On tu paučinu sad prvi put vidje. Htjede da opsuje svoju snahu što je nije odatle skinula, pa brzo okrenu na lijepu riječ, veli: "Ne stiže snaha..." Opet je pošao i stao uz prozor. Napolju je rasla tišina – zapeta, široka...

Nema kiše...

A sve je čeka: travka, list, prut...

Zemlja se sva raširila, izvila se, napela – otvorila oblaku crne pukotine: daj... Daj kišu, a on je ne daje, gazi dalje – crn tmuran, pun vode i gromova.

Halimaču je spopadao čudan nemir... Da je samo da pljusne kiša... Tada bi se u njemu nešto otvorilo, nešto bi isteklo, nešto što je kao ustava... Spopane takav nemir seljaka, i on ga osjeća kao i zemlja, kao i njiva i livada – kad ove čekaju kišu, a kiša neće, ne može da pođe, pa se samo muči i previja: muči se čovjek, muči se zemlja, muči se nebo.

On uhvati za vrata i izađe napolje.

A nije znao zašto izlazi. I kuda će.

Išao je sokakom, hitro, nervozno, kao da treba daleko da stigne. Vidio nije nikoga pred sobom, i ništa do zemlju: raspuklu, crnu, suhu, kako čeka, i kad bi umjela riječ da izusti, zemlja bi rekla: daj... Ali šuti. Stao je pred krušku. Na njoj je zvečalo suho, tvrdo lišće. Kao da gore u bezbroj usta šapće: kiša... kiša... tako da i sam Halimača nesvjesno izreče tu riječ: kiša... Gore je nad kruškom jako zagrmjelo, a nešto svuda reklo: sad... I zemlja kao da se sva pomakla, pripremila, otvorila skute.

Halimača malo postoja, pa opet nekud krenu, kao pijan. Našao se kraj kukuruza, nad tankim sabljama potamnjenih pera, koja su se lijepo micala, bez šuma, bez šapata, i tu dugo stajao, i sam bez šuma, bez glasa, bez misli.

Kao da neko po njivi prosu graške – tako po perima poprska grad. Talam-basi... skriveni negdje u lišću, pa biju... Hiljade ih – na taj su način zvečala zrna kad udaraju po perima.

Zemlja zamirisa na smonicu.

Trava na sporiš.

Više njive zamirisala lanjska slama.

Za gradom odmah poče kiša, hladna, u krupnim kosim kapljicama, i polagano pridodade, zašumi u lišću kukuruza, u krošnjama drveća.

Halimača otkopča puce ispod grla i udahnu duboko. Sad se donekad čuo miris strehe... čadave, slamnate, stare. Pošao je kući, tjeran gustom kišom kao prutom. Utrča u kuću Hadžijinu, jer ova mu je bila bliža. I opet je prišao uz prozor, i gledao kišu. Ona se sada sasvim iskosila – gusta, jaka, huči, i sve odnekud jednako nadolazi s novim pljuskom i novim vjetrom.

To ti... javi mu se Hatka iza leđa, pa objesi o klin ovčiju kožu na kojoj je spavala. Protra oči, pogleda se malo u ogledalu, pa se i sama zagleda u kišu.

Halimača kao da je ne ču. On je samo gledao u pljusak, u zemlju, u njive, i to što je sada osjećao bila je samo kiša i zemlja... Dizao je oči i gledao u oblak. "Ohoo! Još... još..."

-Lijepa kiša na zemlju pade – veli Hatka."

Nakon toga slijedi, ništa manje poetičan, ništa više erotski, prizor Halimačine oblube Hatke. Gradska kiša je nešto posve drugo. Vazduh se tek pročisti od smoga, čađi i prljavštine, prašina se dignu i uzmiriše sokacima i džadama, ali niko ne pleše dok voda kulja, slaveći manifestaciju obilja i Božije milosti. Građani modernog izobilja lišeni su percepcije kiše kao opstanka, kao što su lišeni svake dubine. Zarobljeni u olucima sistemā, građani našeg vremena sebe više ne doživljavaju kao dio jedne veće, kosmičke cjeline, kao kariku u "velikom lancu bića". Tako i kiša funkcionira kao dio posebne, gradske poetike. Jer u gradovima, kako kaže Henry Miller, vlada anatomska bjesomučnost, a "što je ritam bjesomučniji, duh je manji." Pjesme u kojima se spominje kiša, uglavnom su "tužne" pjesme. U njima je kiša umjetničko sredstvo kojim se intenzivira samoća gradskih individua ili pojedinačna nesreća koja može imati svakave razloge i razne kontekste. Lijepo je za gradsku kišu napisao naš pjesnik Husein Hasković: Kiša je samo loše vrijeme, nikakav Božiji blagoslov, dobra tek ulice da spere.

3.

"Allah vodu s neba spušta i njome život zemlji vraća! To je, zaista, dokaz za ljude koji hoće da čuju." (An-Nahl, 65)

Ostavimo jednom po strani značenje "slušanja" kao "poslušnosti" i zapi-

tajmo se o kiši kao znamenju za one koji slušaju ne želeći značenje. Može li u gnoseološkom smislu slušanje biti primarno kada je riječ o kiši? Kao da nam Kur'an sugerira da kišu slušamo, kao što nam sugerira da razmišljamo o sebi i o svemiru. Zašto treba kišu slušati? I kada slušamo, šta treba čuti? Ponekad slušamo kišu i čini nam se samo što nije progovorila. Možda ne razumijemo šta kaže, a ponekad možda i razumijemo, ali ne znamo saopćiti, pošto je govor kiše neprevodiv poput muzike. Ali misterije ne postoje da bi bile odgonetnute. Svako odgonetanje se događa u jeziku, a jezik je sekundaran medij. Čovjeku bi trebala, kaže Rumi, usta široka kao nebo i jezik ogroman kao čežnja da iskaže sve to. A kada bi progovorili jezikom kiše – bilo bi to čisto bulažjenje.

4.

Kiša je nafaka. Razmislimo o problemu nafake na primjeru nekoliko slika:

Prva je iz Pakistana. U vrijeme velikih poplava u ovoj zemlji hiljade ljudi su doslovno ostale bez igdje ičega. Svjetski mediji prenijeli su prizore siromaha koji su preko noći postali beskućnici – "zbog kiše". Kamioni su prevozili ono osnovno što se uspjelo sačuvati. Na jednom od tih kamiona bilo je sakupljeno više bijede nego na ostalima: mnoštvo djece, ljudi na krovu kabine, zakačeni za metalne retrovizore, na karaserijama, a na prikolici osnovne potrepšine zgurane u minijaturne, otužne zavežljaje. Ali ono što se najviše isticalo u ovom prizoru tužnog kamiona u vodi jeste jedan mali natpis na mjestu registracije na kojem je pisalo:

وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّزُقِينَ

Allah je najbolji opskrbitelj. Kako brinuti o svojoj nafaki, a Bog je poslao takav ajet?

Druga slika potiče iz Kaira i nju mi je prisposodobio jedan prijatelj. Tamo postoji poseban sloj siromašnih ljudi koji u bijednim kolicima prevoze ljudima stvari. Jedan takav siromašak sakupio je novca i kupio sebi kolica na kojima je izgravirao riječi kralja i poslanika Sulejmana:

هُدَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

Ovo je privilegija koju mi je dao moj Gospodar. Svijet je prepun zadovoljnih siromaha i nesretnih bogataša. Robovi Milostivog su oni koji znaju prepoznati milost. A milost je uvijek ono što nas iznenadi. Sadi Širazi piše kako je samo jednom bio gnjevan na sudbinu: kada je hodao bos ulicama Kufe, a nije bio u mogućnosti kupiti obuću. Sklonio se u neku džamiju gdje je zatekao čovjeka bez nogu. Zahvalio se Bogu na daru.

Treća je iz Sudana i tiče se suše. Na fotografiji je izglednjelo dijete koje pokušava dopuzati do obližnjeg UN-ovog kampa udaljenog oko jedan kilometar. Lešinar u pozadini čeka da dijete umre kako bi ga mogao pojesti. Južnoafrički fotograf Kevin Carter 1994. godine dobio je Pulitzerovu nagradu za ovu fotografiju slikanu za vrijeme gladi u Sudanu. Niko ne zna šta se dogodilo s djetetom, kao ni Carter koji je napustio mjesto nakon što je napravio fotografiju. Tri mjeseca kasnije, fotograf je u depresiji izvršio samoubistvo. Iza sebe je ostavio sedmogodišnju kćer. Ovo je pronađeno u njegovom dnevniku:

"Dragi Bože, obećavam da nikad neću bacati svoju hranu bez obzira kako lošeg ukusa bila ili koliko sit budem bio. Molim se da će On sačuvati ovog malog dječaka, voditi ga i sačuvati od bijede. Molim se da budemo osjetljiviji na svijet oko nas i da ne budemo zaslijepljeni našom sebičnom prirodom i interesima.

Nadam se da će nam ova slika biti podsjetnik koliko smo sretni i da nikad nećemo uzimati stvari olahko."

Nije nam, naravno, bila potrebna ova slika kako bismo potvrdili tragičnost svijeta. Kao što je poznato, klasična islamska kultura ljudsku pobunu nominira kao čistu glupost. U jednoj ciljano humoričnoj priči iz "Govora ptica", Feridud-din Attar ispisuje:

Jednom bijaše velika glad, suša u Egiptu,

Mnogi ljudi umiraše proseći hranu.

Smrt leševima ispuni ulice,

Živi počеше da jedu mrtvace.

Tu se i neki derviš zateče

Te kad vidje kako ljudi pate, svom Gospodaru reče:

«Bože, s visina na zemlju pogledaj;

Ako ih prehraniti ne možeš, manje ljudi stvaraj."

Ako ih prehraniti ne možeš, manje ljudi stvaraj, kaže Attarova budala. A Rumi samouvjereneno poetira: okean brine o svakom talasu dok ne stigne do obale. Ali, u "Oživljavanju vjerskih znanosti" Gazali, istina u jednoj sumnjivoj predaji, citira Poslanika, a. s.:

"Na Sudnjem danu dovest će se rob pa će mu se Uzvišeni Allah izvinjavati kao što se na ovom svijetu čovjek izvinjava drugom čovjeku. Reći će: 'Tako mi moje siline i veličanstvenosti, nisam ti oduzeo dunjaluk da bih te osramotio, već radi mnogih počasti i ljepota koje ti pripremih. Uđi robe moj u ove redove pa ko je drugog nahranio radi mene i napojio radi mene želeći time samo moje lice uzmi ga za ruku, taj je tvoj.' Ljude će taj dan znoj obliti. Taj rob zaći će u redove tražeći ko je to uradio. Uzet će ga za ruku i uvesti u džennet."

U istom djelu Gazali kazuje o izvjesnom Berhu el-Esvedu na kojeg je Allah, dž. š., uputio Musaa, a. s., kada ga je ovaj zamolio za kišu nakon sedam godina suše. "Kako da im se odazovem kada su ih grijesi obavili tamom. Njihove su duše pokvarene, dove Mi upućuju bez čvrstog uvjerenja i nastoje da Me prevare i obmanu. Idi kod jednog od Mojih robova koji se zove Berh i reci mu neka Mi uputi kišnu dovu i Ja ću mu se odazvati", objavio je Allah Musau. Musa se raspitivao o Berhu ali ga niko nije znao.

Sreo ga je slučajno. Bio je to crni rob koji je na čelu imao tragove zemlje od činjenja sedžde. Poselamio ga je i upitao za ime. Odgovorio je da se zove Berh. Tada mu je Musa kazao kako ga već neko vrijeme traži, a onda je od njega zatražio da uputi Allahu dovu za kišu. Ovaj je to prihatio pa je glasno zavapio:

"Ovo nije u skladu s Tvojom milošću i dobročinstvom. Šta se dešava sa Tobom? Jesu li Ti to izvori uskratili vodu ili su Ti vjetrovi otkazali poslušnost? Ili Si iscrpio ono što si imao ili Si se rasrdio na one koji grijehe čine? Ako je tako, zar Ti nisi onaj koji grijehe prašta? Prije nego što Si stvorio griješnike stvorio Si milost i naredio da ljudi budu saosjećajni. Ili nam pokazuješ da Si nedostupan i nedokučiv? Ili Se bojiš prolaznosti pa Si požurio da kažnjavaš?"

Tek što je završio dovu, Izraelćani su pokisli. A onda je Allah učinio da za pola dana naraste trava u visini koljena. Kada ga je Musa kasnije sreo, Berh ga je upitao: "Jesi li vidio kako je moj Gospodar prema meni pravedan bio, kada sam se s njim prepirati počeo." Musa je bio iznenađen, zabrinuo se za Berha. Onda mu je Allah, dž. š., objavio: "Berh me svakog dana tri puta nasmije."

5.

Kur'an nas poziva da slušamo kako kiša pada, pošto je ona znak, bez obzira da li je milost ili kazna. Književnost je prepuna predivnih opisa kiše: kiša u gradu duhova u slavnom latinoameričkom romanu "Pedro Paramo" čijem su se autoru, Huanu Rulfu, divili i Borges, Markes i Fuentes; kiša u Hamsunovom romanu "Pan" dok glavni junak, lovac, sjedi ispod stijene visoko u planinama i posmatra u daljini uzburkano more; apokaliptične kiše u romanima Pola Austera. Kaza o ubilačkoj kiši što je uzrokovala Potop nije ekskluzivno vlasništvo semitskih monoteističkih tradicija; skoro da nema tradicije bez predanja o potopu koji je zadesio zemlju. Indijske Vede i perzijska Avesta kazuju o toj kazni, ali i indijanske tradicije u južnoj i sjevernoj Americi.

Rumi "izliječenje" upoređuje sa kišom: izliječi me – učini mi ono što livada čini kiši.

Iako je trajna inspiracija za sve umjetnosti, iako nam je dostupna u različitim umjetničkim medijima, kišu treba izravno kušati: gledati, slušati, pokušavati je zagrliti praznim rukama. Ne pretendujući ni na kakvo spektakularno finale, ovaj tekst završavamo dovom:

da nam život bude sretna sirotinja,
a ne kišna pustinja.

Summary	الموجز
RAINY DESERT	صحراء المطر
SamedinKADIĆ	سامدين قاضييتش
<p>This essay relates about various aspects of the rain in the symbolic universe of human life. Spectrum of its connotations is very wide and it ranges from a symbol of mercy to a symbol of wrath, and between the two we can find the variety of the perception of the rain in village and in the city, in deserts and in the rainy areas, in ancient history and in contemporary alienated world. Written word bears witness to a human fascination with the phenomenon of the rain. The Qur'an perpetually mentions rain as an evident manifestation of the mercy of Allah ta'ala. Human destiny is contained in the rain in its intensity or a lack of it. Rain reminds us to be grateful to God.</p>	<p>يتحدث هذا المقال عن الجوانب المختلفة التي يتبوؤها المطر في الفضاء الرمزي من الحياة البشرية. وإن مدى تلك المعاني واسع جدا ويمتد من معاني النعمة والخير إلى معاني النعمة والعذاب. وبينهما يتموضع فهم المطر في الريف والمدينة، وفي المناطق الجافة والمطيرة. وفي الماضي السحيق والعالم المعاصر الغريب، وتشهد المراجع عن انبهار الإنسان منذ القدم بظاهرة المطر. وما فتى القرآن الكريم يذكر المطر (الغيث) مثالا بينا على نعم الله تعالى. لأن رزق الإنسان مرهون بالمطر. وبشدته أو انقطاعه، والمطر يدعونا إلى شكر الله عز وجل.</p>